ՓԱՇԱՅԱՆ ԱՆԻ (Ռ.Հ(Ս)Հ) ՌՈՒԴԱՔԻԻ ՊՈԵԶԻԱՅԻ ՍԻ ՔԱՆԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁ

10-րդ դարում ապրած և ստեղծագործած Աբու Աբդալլահ Ռուդաքին իր հանճարեղ պարզությամբ նոր խոսք ասաց պարսից պոեզիայում: Նա սոսկ արքունական երգիչ չէր, այլ կատարյալ բանաստեղծ, ով հարստացրեց և զարգացրեց արևելյան պոեզիան իր նրբաճաշակ ոճով, ասելիքի խորությամբ և պատկերների շքեղությամբ: Անշուշտ կան կենսագրական տեղեկություններ Ռուդաքիի մասին, բայց իր քնարական հերոսի շուրթերով արվեստագետը ներկայացնում է բանաստեղծի իր անցած ուղին, հոգու և մտքի տվայտանքները: Եվ դա անում է արվեստի հզոր ուժով՝ պարզ և խորիմաստ, հակիրճ, սակայն զգացմունքների առատությամբ, փիլիսոփայական խոր ընդհանրացումներով:

Ռուդաքիի արվեստը պատկերային է: Տեսողական պատկերների միջոցով է նա ներկայացնում իր կյանքը, սերը, խոհերը, մարդու և աշխարհի փոխհարաբերությունը, որտեղ լավ է ճանաչում իրեն. «Քանզի սիրտս գանձարան է, իմ երգերը՝ մաքուր ոսկի, Ու սերն ինքն է անմահական զարդարանքն իմ ամեն խոսքի, Ես ուրախ եմ ապրել կյանքում, վիշտը երբեք ինձ չի նեղել, Եվ իմ սիրտը զվարթության հրապարակ է միշտ եղել»[1]: Սակայն բանաստեղծը միշտ ուրախ չի ապրել: Ծանոթանալով Ռուդաքիի ստեղծագործություններին՝ պարզ է դառնում, որ արքունական պոետի կյանքը ուղեկցվել է բարդ տարանցումներով:

Սերը, ինչպես շատ պոետների, այնպես էլ Ռուդաքիի արվեստի հիմնաքարն է, սիրո ապրումներից են ծնվում և պատկերները, որոնց մեջ գերիշխում է շարժումը՝ գույների, բույրերի, համերի ներդաշնակ հմայքմամբ:

Բանաստեղծական մտածողության հիմքը պատկերն է: Եվ որքան պատկերային է բանաստեղծությունը, այնքան բարձրարժեք է այն: Պատկերի մեջ ամփոփվում են բոլոր այն միջոցները, որոնք օգնում են պատկերի կայացմանը: Ինչպես ողջ արևելյան պոեզիայում, այնպես էլ Ռուդաքիի պատկերի հյուսվածքում սփռված համեմատությունները ինքնատիպ են, դրանք չեն կրկնվում ո՛չ գազելներում, ո՛չ ռուբայիներում, ո՛չ ղասիդներում և ո՛չ էլ բեյթերում: Ռուդաքիի պոեզիան հագեցած է հարուստ համեմատություններով: Սիրած կնոջ գեղեցկությունը համեմատում է մարգարիտի, ծովի ալիքների, զանազան բույրերի և բնության տարերքների հետ, որոնց միջոցով բանաստեղծը հասնում է հոգու տարածքներին՝ պատկերելով իր տառապանքը, կարոտը և մտորումները դրանց շուրջ.

Գեղեցկության ծով ես, հոգիս, մարջանով է շուրթդ շինել,
Ատամներդ ծովից հանած մարգարիտի սուրբ հատիկներ,
Հոնքդ նավ է, իսկ ճակատիդ այդ լուսեղեն խորշումն՝ ալիք,
Պարանոցդ՝ ջրապտույտ, և աչքերդ՝ փոթորիկներ...[2]

Բանաստեղծն իր բախտը կապում է սիրած աղջկա բախտին և վերջինիս վերաբերմունքից է կախված իր ճակատագիրը: Սիրային բանաստեղծություններում իշխում են գույներն ու բույրերը.

Երբ լվացվում ես, քո վարդագույնից շիկնում է առուն,
Երբ ծամդ ես քանդում, մուշկն է սկսում բուրմունքն իր...[3]

Ռուդաքիի պոեզիան արտակարգ գունային է: Իշխում են բոլոր գույները, կա նաև ծիածանը՝ իր ամենատարբեր թույրերով: Առանձնանում են նաև թանկարժեք իրերն ու քարերը՝ միջնադարյան մարդու ու մտածողական համակարգի բարձր արժեքները.

Ձեռքից գավը նորած լույսի արծաթով է ասես շաղում[4].

Կամ.

Բեր այն գինին, որ գինի չէ՝ հոսող սուտակ,
Շողքը նրա սրի շույք է արևի տակ՝:

Ռուդաքիի պատկերային համակարգում տեղ գտած մակդիրները ևս առանձնակի գրավչություն են հաղորդում բանաստեղծությանը: Ռուս

գրականագետ Լ. Տոմաշևսկին առանձնացնում է «պոետական որոշիչ» ասրտահայտությունը՝ հատկապես նշելով նրա թարմության և հասկարձակիության կարևորությունը. «Ավանդական մաշված մակդիրներր գրեթառճի թերություն են համարվում այնպես. ինչպես իրենց սովորականության մեջ թույլ են ենթադրվում երևակայության վրա»[1]:

Ռայսքիի գործածած մակդիրներն ասվածի ճիշտ հակառակն են: 10-ըդ դարում ստեղծագործած բանաստեղծի պոեզիայում մակդիրր պատկերին նոր հասք. ուժ և խորություն է տալիս:

Հետաքրքիր կերպավորում ունի բնության անձնավորումը: Ասվածի ապացույցր «Գարուն» դազալն է.. որտեղ անձնավորվում են գայլունը. երկինքը. ծաղիկները. կայծակը. դաշտր և հովիտը: Բայց ամենաշքեղը. անշուշտ. արեգակի անձնավորումն է.

Տես. արեգակն իր դեմքն է լույս մերթ-մերթ հանում ամպի տակից.
Զորական է ասես գեղյալ. որ փախչում է իր պահակից[2]:

Արթնացած բնությունն իր շարժման մեջ բույրերի. գույների. ձայների համակցում է: Այստեղ պատկերի ուժն իր գագաթնակետին է: Բանաստեղծը. անձնավորելով նաև ժամանակը. երիտասարդացնում է այն.

Ով կքել էր ծերության տակ պատանությամբ հպարտացավ,
Եվ աշխարհն այս հին ու ծեր՝ ջահելության հանդես դարձավ[3]:

«Հրաշք խմիչք է գինին» գազելում անձնավորված *գինին*. որ մետաֆոր է, օժտված է խելքով և իմաստությամբ, կարողանում է ճանաչել լավին, վատին. նենգ քծնողին. «Հոգով ճորտին տարբերակում վեհաշուքից. Ի հայտ բերում մարդու հոգում թաքնվածն ու գաղտագողին»[4]: Գինու ուժն ու գովքը երևում է նաև «Գինու մայրը» դասիդում: Իսկ այս քառյակում ամբողջանում է գինի մետաֆորի բովանդակությունը.

Եթե այս գինուց միայն մի կաթիլ Նեղոսը ծորի.
Կոկորդիլիոսը հսրբած կմնա մի հսյրյուր տարի.

Եթե եղնիկն էլ դրանից լիզի թեկուզ մի կաթիլ.
Առյուծ կդառնա ու վազի լասխ այծի պատառի[10]:

Ռուդաքիի պոեզիայում իշխում է նաև *սիրտ* մետաֆորը: Լավագույն պատկերներում է շրջանառվում այս մետաֆորը. որը որպես մարդուն բնութագրող կարևոր բառ հիշատակներ է գործում Ռուդաքիի ստեղծագործություններում:

Այս քառյակում արժևորվում է բանաստեղծի սրտում կատարվածը.
Երբ անունդ են տալիս մի տեղ, իմ սրտի մեջ լույս է վառվում,
Բախտս իսկույն քո անունի շող ու շուքով է զարդարվում.
Բայց երբ հանկարծ խոսք են խոսում ու չեն առնում գովքդ. հոգիս.
Վիշտն է իջնում սրտիս վրա, ու մշուշն է մտքիս փարվում[11]:

Թումանյանը ևս իր ստեղծագործություններում սեր ու սիրտ է փնտրում՝ որպես գոյության խարիսխներ: Եվ *սիրտ* բառը կարևոր մետաֆոր է նաև Թումանյանի ստեղծագործության մեջ: Հայտնի է, որ Թումանյանի քառյակներից միայն մեկն է, որ վերնագիր ունի. և այն կոչվում է «Սիրտ»: Մեկ անգամ չէ, որ Թումանյանն իր քառյակներում անդրադառնում է սրտին.

Ով իմանա՝ ուր ընկանք
Քանի օրվա հյուր ընկանք
Սերն ու սիրտն էլ երբ չկան՝
Կրակ ընկանք. ջուր ընկանք[12]:

Կամ

Ամեն մի սիրտ ցավով լցվեց մեր դարում,
Ցավոտ սրտով աշխարհ լցվեց մի դարում...[13]:

Ռուդաքիի մետաֆորային համակարգում կարևոր է սիրունու մազերի՝ վարսերի, խոպոպների անձնավորումը: Խոպոպը որպես արևելյան գեղեցկության խորհրդանիշ, հուզում է պոետին.

Թե վարսդ փռես, օրվա լույսն անգամ կարող է հանգել,
Իսկ եթե հյուսես, դարձնես բազեի ճանկեր.

Թև խոսպսպները դյայսեղարս անես. կթվա մայդկանց.
Թե ալիք - ալիք Թարագի մուշկն է այդպես հորձանքել[14]:

Սայաթ-Նովայի բանաստեղծական աշխարհում նս *մազ* մետաֆորը կարևորված է: Սիրած յարը խենթացնում է բանաստեղծին իր ողջ գոյությամբ, որտեղ կարևոր են նաև սիրուհու մազերի տեսքից ստացած տպավորությունները. «Դաստամազդ նամ չի ուզի. առանց հուսիլ կու օրրվի»[15]: Կամ. «Դաստամազդ սիմ ու շարբաթ, նամ շաղ էկած ռեհան է»[16]:

Մետաֆորի գործածությունը երևակայությամբ օժտված բանաստեղծին անսահման հնարավորություններ է տալիս արտահայտելու հոգու և մտքի թռիչքները: Հիրավի անսպասելի բացահայտումներ է անում Ռուդաքին իր բազմաթիվ մետաֆորներով:

Ռուդաքիի արվեստում նշանակալից է նաև ծայնի պոետիկան: Բնության և վայելքների ծայներին ուղեկցում է տավիղը: Այն մե՛րթ լալիս է, մե՛րթ գեղգեղում: Բանաստեղծը տավղի հնչողությունը նմանեցնում է ողբի նման հեկեկոցի: Բայց այն շատ ավելի գեղեցիկ է հնչում կանանց կատարմամբ.

Գեղուհիներ, որոնց ճկուն մատների տակ
Տավիղների թրթռոց է, անուշ նվագ[17]:

Ռուդաքիի պատկերային համակարգը ամբողջացնում են խոհափիլիսոփայական բանաստեղծությունները: Բանաստեղծն անընդհատ խոսում է կյանքի, մահվան, սիրո և հիշողությունների մասին: Երբեմն նրա մտքերը իմաստուն աֆորիզմներ են դառնում.

Երջանիկ է, ով շատ տվել՝ շատ է առել,
Դժբախտ է նա, ով թաքցրել է ծովն իր գանձի[18]:

Կարևոր նշանակություն ունի Ռուդաքիի պոետիկայում *ժամանակը*: «Ալք ծերության» ղասիդում բանաստեղծը թեև ներկայում է, բայց իր մտքերով անցյալում է, որտեղ նա երջանիկ է: Վերոհիշյալ ղասիդը ավարտվում է հետևյալ տողերով, որոնք նորից ներկային են վերաբերում.

Ժամանակներն ուրիշ են արդ. ու ես ինքս էլ շատ եմ տարբեր,
Իսումն է արդեն գավազանի, գավազանս ու մախաղս բեր[19]:

Գալգելներից մեկում Ռուդաքին անընդհատ եզրահանգումներ է անում կյանքի, բախտի և երջանկության մասին: Նրա պոեզիան յուսավոր ու լավատեսական է, չնայած արևելյան գրականությանը հատուկ է նաև հռետեսությունը: Ռուդաքիի պոեզիան ևս զերծ չի մնացել տխուր ու մելամաղձոտ պատկերներից: Բանաստեղծը հաճախ ափսոսում է իր անցած կյանքը. կյանք, որ նա ապրել է արքունիքում՝ հոգևոր անազատության մեջ.

Այս կյանքն, ավաղ, ամպ է, հողմ է լոկ անցողիկ.
Դու գինին բեր, ուրախ երգը թող թևածի[20]:

Թումանյանը իր քառյակներում մեկ անգամ չէ, որ անդրադարձել է կյանքի անցողիկությանը.

Հին աշխարհքը ամեն օր
Հազար մարդ է մտնում նոր,
Հազար տարվա վառած ու գործ
Ընկսվում են ամեն օր[21]:

Ներքին զաղափարական ընդհանրություն կա Ռուդաքիի «զավակներիդ այս ինչպե՞ս ես նայում» տողի և Թումանյանի «Բարձրից» բանաստեղծության միջև:

Լավատեսական ու մարդասիրական են Ռուդաքիի ստեղծագործությունները, որոնք այսօր էլ ճանաչողական, ուսուցողական և գեղագիտական մեծ արժեք են ներկայացնում:

ANI PASHAYAN
(RASU)

AN ATTEMPT OF A COMPARATIVE ANALYSIS OF SOME PECULIARITIES OF RUDAKI'S POETRY

The papers deals with study of some peculiarities of Persian prominent medieval poet Rudaki, who lived in X century. The ghasids, gazeles and ruhayat are being analyzed as realities of description system. The poetics of Rudaki is being compared with poetics of prominent Armenian writers Tumanyan and Sayat-Nova

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ռուդաքի (թարգմանությունը՝ Վահագն Դավթյանի, պարսկերենից տողացի թարգմանությունը, ուսուցաբանը և ծանոթագրությունները՝ Ա. Կոկմոյանի), Եր., 1995, էջ 31:
2. Նույն տեղում. էջ 80:
3. Ռուդաքի, նշվ. աշխ., էջ 82:
4. Նույն տեղում, էջ 86:
5. Նույն տեղում, էջ 54:
6. Томашевский Б., Краткий курс поэтики, М., 2006, с. 41.
7. Ռուդաքի. նշվ. աշխ., էջ 45:
8. Նույն տեղում:
9. Նույն տեղում. էջ 53:
10. Նույն տեղում. էջ 69:
11. Նույն տեղում, էջ 81:
12. Թումանյան Հ., Ընտիր երկեր, Եր., 1978, էջ 66:
13. Նույն տեղում, էջ 76:
14. Ռուդաքի, նշվ. աշխ., էջ 86:
15. Սայաթ-Նովա, Խաղերի ժողովածու, Եր., 1959, էջ 83:
16. Նույն տեղում, էջ 34:
17. Ռուդաքի, նշվ. աշխ., էջ 52:
18. Նույն տեղում, էջ 50:
19. Նույն տեղում, էջ 35:
20. Նույն տեղում, էջ 50:
21. Թումանյան Հ., նշվ. աշխ., էջ 65: